

Az ember a filozófiai gondolkozás mérlegén

Az emberiség régóta keresi a feleletet erre a kérdésre: mi az ember? — Erre a problémára vonatkozó felfogások kialakulását végig követhetjük azoktól az első tételektől kezdve, amelyek az embert a természeti, tárgyi világba tagolják bele egészen addig a fokig, amelyen a modern természettudományok szinte elfáradnak abban, hogy az emberi jellemek strukturáját matematikai tételekben vetítsék elénk, vagy az endokrin mirigyek oly döntő befolyását mutassák ki az emberi szervezet kialakulásában.¹ De ebben a kérdésben nem láttak tisztán a kutatók. Nem látták, hogy az embert nem lehet sem szélsőségesen, sem általánosságok, sem csupán egyes részletek alapján meghatározni, mivel az ember nemcsak természeti-, hanem társadalmi-, értelmi lény is. *Test-lélek-szellem egysége* lévén, rendkívül összetett és sokrétű.² Épp oly kevésbé tisztán értelmi lény, mint ahogy nem kizárólag természeti.

Az ember, mint élőlény abba az élet-folyamatba van beágyazva, amely minden élő teremtményben tova árad. Ez a megszakítatlan kötelék kapcsolja össze a jelenkor nemzedékeit a régi idők szülőiteivel. Bár az ember a fejlődés folyamatában a legmagasabb fokot érte el, értelmi fejlettsége egyedülálló s egészen kíválságos helyet biztosít neki a többi teremtmények sorában, mégis az élet teremtő erői, azok törvényei felette is uralkodnak. A szülőktől örökségképpen kapott kezdemények, hajlamok benne is olyan törvényszerűséggel fejlődnek ki, mintahogy mindenegy napraforgó mielőtt elenyészne termést hoz, amelyben megsokszorozza önmagát; miként a kacsojásból ismét kis kacsa bujik elő. Születés és halál, — az élet nagy misztériumai — melyeket magátólértelődőnek tartunk s elfelejtünk eléggé csodálni!

Az ember a szüleitől és őseitől nemcsak emberi alakját, testi alkatát, ennek az élő testnek organikus konstitúcióját, a magasabb értelmet, a fejlődés: születés, növekedés, érés, pusztulás törvényszerűségét örökölte, hanem lelkének strukturáját is. Vagyis a test organizációja épenúgy, mint a kibontakozó lélek hajlamai már eleve adva vannak, amennyiben örökségképen kapjuk elődeinktől. Az általános emberi testi-lelki struktúra mellett ki-ki örökli vagy örökölheti vértörzsének olyan sajátosságait is, amelyek az általános emberi-ben az erőteljes egyéni vonást képviselik: testnagy-

¹ Fenti tanulmány forrásául prof. dr. *W. Specht*: *Vom Wesen des Menschen* (Leipzig 1933) című munkája szolgált.

² Ennek tüzetes kifejtését lásd *Málnási Bartók György*: *Ember és Élet* (Budapest, Franklin kiadása, évszám nélkül) című művében. Első könyv 22, 23, 27—30 lapok.

ság, orralkat, betegségek iránti hajlam, temperamentum, különös adottságok és így tovább. Figyelemreméltó tehát az a tény, hogy az ember bár tökéletesen önállósodott, testben-lélekben zárt egység, — mint biológiai lény mégis teljességgel önállótlan. Tud védekezni a nagy természet hatásai, erőivel szemben, mert legyőzi őket vagy alkalmazkodik. De létének lehetőségét, hajlamainak ki-fejlődését illetően csak önállótlan tagja az őt hordozó Makrokozmosznak épügy, mint a legkisebb életegység, a sejt is, csak parány az Mikrokozmosz világában. Talán ezért sorolta a tudomány az embert is a természettudományok tárgyai közé s őt a természet egészének tagjaként tekintette. Ezért alakult ki az a nézet is, hogy az életnek minden fokát, amely a földön fellelhető, az ember megvalósítja önmagában. Így a növényi lét öntudatlan élet-állapotától — melyet az alvás szimbolizálna — a fajfenntartást szolgáló ösztönéleten és szülői gondoskodáson át teljesedik ki az ember mi-volta az értelmi működés ama magasabb fokú készségében, amelynek segítségével túl a szülői gondoskodáson az egyed is tud értelmesen alkalmazkodni az új helyzetekhez és a cél elérése végett eszközeit folytonosan tökéletesíti.

Kétségtelen, hogy az ember épügy részese annak a táplálkozási-, szaporodási, nagy ösztön-rendszernek, amelyben minden élet-ösztön gyökerezik, amely minden életnek és minden élőnek lényege, — de értelme tovább serkenti, alkotó-ösztöne is erőteljesen kibontakozik. Ebben rejlik teremtő szellemének forrása, amelyből újra és újra szándékait, energiáit meríti. Tehát az ember több mint természetadta biológiai lény. A széles világban az emberi közösségek kölcsönhatásai révén jöttek létre a beszéd, az erkölcs, a normák, az igazságszolgáltatás, a műveltség, a kultúra javai és minden más kollektív alkotás. Nem hanyagolható el az, amit az ember, *mint ember* jelent a világban. Csakhogy az organikus élet ama legutolsó fokához, amelyen az ember egyedül áll, — s amelyen először ember a szó tulajdonképeni nemesebb értelmében — nem vezet más híd, csak a *Szellem*.

És éppen a Szellem az, amely kijelöli az ember valóságos helyét a lét egészében. Mert szellemi tevékenységek véghez-vitele, erkölcsi értékek megteremtése és hordozása által kilép a tisztán vitális élet légköréből és megszűnik kizárólagosan biológiai szemlélet tárgya lenni. Ami az embert minden más élőlénytől megkülönbözteti, az lényének éppen az a sajátága, hogy őt nem egyszerűen ösztönéletének áramlása hajtja, mint az állatot, hanem van öntudata, meg van a készsége az önszemlélethez. Saját élete folyásába akadályozólag vagy irányítólag, akarata ererjével vagy gyengeségével, de mindenképen elhatározóan bele tud avatkozni.

Bizonyos, hogy más élőlények; növények és állatok sincsenek csupán a rideg, gépies okiság törvényének alávetve. Mert, hogy egy csirázó mag növényyé válik, ez is annak a csirázó életnek lényegében rejlő csodálatos adottság, amit nem maguk a kívülről ható erők, sem csupán a földből felszívott, táplálást szolgáló anyagok eredményeznek. Organikus lények mindig csak önmagukat produkálják — mondotta Hegel. A napraforgó magjából sors-szerű szükségességéből mindig csak napraforgó lesz. A pók ugyanazért fonja művészen megszerkesztett hálóját, amiért a pacsirta nem teheti, hogy ne ugyanazt az éneket énekelje, amelyet évszázadok

óta minden pacsirta énekelt.³ Szabad mint a madár, szokták ugyan mondani, — hiszen a sas is magasan a fejünk felett köröz, a vándor madár el tud költözni messze tájakra. Pedig ez mégsem igazi szabadság, mert hiszen nem szabad akaratából cselekszi mindezt. Nem csupán mechanizmus, de nem is szabadság. A növények, állatok életében tapasztalható, sokszor magyarázhatatlan s annál inkább csodálandó életmegnyilvánulásokat talán legtalálóbban alkalmazkodásnak nevezhetnők egy isteni parancshoz, egy minde nekfeleltvaló törvényhez.

Mert a „szabadság“ nem pusztán a szabad mozgásnak és tevékenységnek korlátok nélkül való subjektív érzése, nem is csupán engedelmes betöltése a teremtés rendjének. Mély értelemben a „szabadság“ tett, tevékenység, aktivitás. Ez a szabadság azonban egyedül ott adatik meg, ahol egy emberi lény fejlik ki személyiséggé. Ebben van az ember minden kiváltsága, egyedülálló volta.

Ezért nem teljes az egyes tudományok szélsőséges, vagy valószínű végső eredményrejutása, mert a kutatások és megállapítások összessége sem adja az embert a maga lényegében.

Nem lehet kihagyni a meghatározásokból az isteni titok számbavételét sem: az ember a teremtés szimbóluma!

Maga az ember azonban nem kellene elbizakodjék. Szabadsága és kiváltságai mégsem korlátlanok. Sohasem feledkezhet meg arról, hogy ő maga nem „teremtő“, hanem éppoly teremtett lény, mint minden más élő teremtmény. De mert ő értelmet és szabadságot is kapott ajándékba, benne egyesül a Természet és Szellem tökéletes Kozmoszá.

A m. kir. Ferencz József Tudományegyetem Philosophiai Intézetéből.

Tassyné dr. Mészáros Olga.

³ L. Bartók: i. mű ösztönökről szóló fejtegetéseit.